

جایگاه مادری و همسری زن در کاهش آسیب های اجتماعی با محوریت اندیشه قرآنی امام خامنه ای

پدید آورنده: مژگان محمدی

چکیده:

آسیب ها و چالش های اجتماعی یکی از مسائل مهم و پیش رو دست اندر کاران و نظریه پردازان در حوزه مسائل اجتماعی است. در مدت کودکی فرزندان به شدت تحت تأثیر رفتارها و شخصیت مادر هستند، آنها می توانند از طریق مادر مهارتهایی کسب کنند که پایه و اساس زندگی خانوادگی و اجتماعی آنهاست. و از آنجایی که جامعه و افراد تأثیر متقابلی بر یکدیگر دارد مادر عامل مهمی در ایجاد روابط سالم در خانواده و بنیانگذار توسعه اجتماعی و مهارت های ارتباطی فرزندان و ساختن جامعه ای سالم باشد. نظریه پردازان بسیاری به این موضوع پرداخته و نقش مادر را در کاهش آسیب های اجتماعی مورد واکاوی قرار داده اند، در این مقاله سعی بر این است که این موضوع از نظر امام خامنه ای به عنوان شخصیتی پیشتاز در عرصه نظریه پردازی در رابطه با حل مسائل اجتماعی بر اساس مبانی قرآنی با روش تحلیلی و توصیفی مورد بررسی قرار گیرد. از نظر ایشان مهمترین نقش یک زن مسئولیت مهم مادری است هر چند مسئولیت دیگری نیز در اجتماع داشته باشد چرا که بقای نوع بشر و تربیت انسان به عنوان والاترین محصول و متاع عالم وجود و رشد استعداد های درونی و حفظ سلامت روحی جامعه و کاهش آسیب های اجتماعی به آن وابسته است و زن آشنا به مفاهیم قرآنی می تواند با تربیت صحیح فرزندان بر اساس فرامین الهی تأثیر به سزایی در کاهش آسیب های اجتماعی ایفا کند.

کلید واژه ها: آسیب های اجتماعی، اندیشه قرآنی، نقش مادری

مقدمه:

مادر از مهمترین و اساسی ترین ارکان شکل گیری خانواده است و به عنوان اولین مربی فرزندان شناخته شده و جایگاه بسیار بالایی دارد که خداوند متعال بعد از شکر الهی از تشکر از والدین و احسان به آنها سخن می گوید " ... أَنْ أَشْكُرَ لِي وَلَوْلَا دَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ " (آیه ۱۴/لقمان). روایات نیز به جایگاه ویژه مادر اشاره دارد. مادر از زمانی که فرزند خود را در رحم خود می پروراند، تا زمانی که به دنیا می آورد و دوران بعد از آن در تربیت فرزند اثر مستقیم دارد.

آسیب های اجتماعی با توجه به گستره وسیعی که دارد و با تمام اشتراکاتی که در همه دروانها داشته ولی با این حال در این دوره با عنوانی خاص نمود بیشتری پیدا کرده برای مثال فضای مجازی که الان برای فرزندان در مواردی آسیب هست در دورانه های گذشته اصلا نبوده، لذا مادر به عنوان مربی و فرد تاثیر گذار در خانواده می تواند در کاهش آسیب ها نقش محوری داشته باشد.

صاحب نظران مختلفی در مورد این مساله سخن راندند و مقالات و پایان نامه هایی نوشتند، از جمله مقاله "نقش خانواده در پیشگیری از آسیب های اجتماعی در قرآن و روایات" از روح الله حسینی ۱۴۰۱، "بررسی نقش اجتماعی زن و آسب های آن با رویکرد تربیتی در مدارس متوسطه" از مرضیه صحرایی ۱۳۹۶، پایان نامه "تحلیل آراء مقام معظم رهبری پیرامون نقش زن در خانواده" از زهرا کرمی ۱۳۹۲، مقاله "بررسی آراء و نظرات مقام معظم رهبری در مورد آسیب های اجتماعی" از رسول رنجبر ۱۴۰۱. تفاوت مقاله حاضر با تحقیقات قبلی این است که تحقیقات گذشته در مورد نقش زن در کاهش آسیب های اجتماعی شاید صحبتی داشته ولی در موضوع کاهش آسیب ها با اندیشه قرانی امام خامنه ای بحثی نشده است یا به صورت محوری مورد بررسی قرار نگرفته است. از این رو پژوهش حاضر با محوریت بیانات و نظرات رهبری همراه با تاییدات روایی و قرانی، به بررسی موضوع می پردازد

مفهوم شناسی:

الف) آسیب

آسیب در فرهنگ لغات فارسی به معنای زخم، عیب و نقص، درد، رنج، گزند و زیان و خسارت آمده است. معادل عربی این کلمه که نزدیک ترین بار معنایی آن را ایفا می کند واژه «آفه» است. لغت شناسان عرب «آفه» را به معنی آنچه سبب فساد و تباهی، خرابی و بیماری است و خسارت و زیانی را از بیرون یا درون بر امور معنوی و یا مادی وارد می شود. برخی نیز در تعریف آسیب گفته اند: منظور از آسیب، عاملی است که سبب اختلال و ناهنجاریها و آفت در پدیده ها و گاهی به خود اختلالات، آسیب گفته می شود. (معین، فرهنگ فارسی، ج ۱، ص ۵۸ و اسماعیل جوهری، صحاح اللغة، تحقیق احمد عبدالغفور، ج ۴، ص ۱۳۳۳ و ابن منظور، لسان العرب، ج ۹، ص ۶۹)

ب) اجتماع

گرد آمدن. تجمع. اجماع (دهخدا، لغت نامه)، ۱. دور هم گرد آمدن، به هم پیوستن، جمع شدن.

۲. (اسم) = جامعه

۳. (اسم) گروهی از مردم که در یک جا جمع شده باشند. (فرهنگ عمید)

آسیب های اجتماعی:

۱- اختلالات عاطفی و روانی:

زن به عنوان همسر و مادر در خانواده با ایفای درست نقش خود طبق آیه "وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً..." (آیه ۲۱/ روم)، می تواند مایه سکون و آرامش باشد. و محیطی امن روانی برای خانواده و انتقال عاطفه ایجاد نماید و به نقش خود که نقش، آرام بخشی است عمل کند، «لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا» (محسن قرائتی، تفسیر نور، ج ۷، ص ۱۹۰). در بیانات رهبری، «سکینه بودن زن» به معنای آرامش و وقار در رفتار و گفتار است که از ویژگی های بارز زنان مسلمان در جامعه اسلامی تلقی می شود. این مفهوم به زن هویت و جایگاهی ممتاز می بخشد و او را از یک موجود ضعیف و منفعل به عنصری فعال و تأثیرگذار در خانواده و جامعه تبدیل می کند. زندگی حضرت فاطمه

زهر(س) الگوی زندگی یک زن مسلمان است. عمل به سیره بانوی بزرگ اسلام زهرای اطهر(س) وظیفه شیفتگان عصمت و طهارت است. زنان مسلمان باید خود را از دریای معرفت و کرامت حضرت فاطمه (س) بهره‌مند سازد.

زهرای اطهر(س) در زندگی پیامبر اسلام و علی بن ابی طالب به مانند نوری می‌درخشید. (بیانات رهبری در باب حجاب ۲۱ تیر ۱۳۹۳)

این بیانات نشان از نقش برجسته مادران و همسران حکایت دارد. خانواده ای که مادر و همسر از لحاظ روانی سالم باشد و بتواند این مهر مادری و همسری را با آرامشی که خدا در نهاد این زن قرار داده به افراد خانواده منتقل کند، افراد این خانواده از مشکلات و آسیب های روحی و روانی و کمبود عاطفه رنج نبرده و تجربه نکرده اند همدیگر را دوست دارند به همدیگر ابراز علاقه و دوستی نموده، حامی همدیگر در مشکلات خواهند بود و دچار اختلالات روانی مثل خود کم بینی، عدم اعتماد به نفس، بزه کاری، خشم و عدم کنترل غضب، وسواس فکری، سوءظن و بدگمانی و... نخواهند شد. چون در این خانواده مادری داشتند که الگوی او بزرگ بانوی عالم حضرت زهرا(سلام الله علیها) بود مادری نمونه که فرزندان چون حسن و حسین(سلام الله علیهما) پرورانید که اسوه ایثار و فداکاری بودند و دختری چون زینب(سلام الله علیها) که اسوه صبر و ایستادی بود. او که همسری دلسوز و حامی ولایت بود.

۲- طلاق:

در اسلام، طلاق اگرچه مبعوض ترین حلال است، اما در قرآن و روایات به آن پرداخته شده است. آیات و روایات متعددی درباره طلاق وجود دارند که به شرایط، احکام و آثار آن اشاره دارند. در قرآن کریم، سوره طلاق به طور خاص به این موضوع پرداخته و احکام مربوط به آن را بیان می کند

«يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ ۖ سَوَاتِقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ...» (آیه ۱ و ۲/ طلاق)

"در حدیث از رسول اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) آمده است که فرمود: تزوجوا و لا تطلقوا، فان الطلاق يهتز منه العرش! (ازدواج کنید و طلاق ندهید که طلاق عرش خدا را به لرزه درمی آورد)!"

چرا چنین نباشد، در حالی که طلاق مشکلات زیادی برای خانواده ها، زنان و مردان و مخصوصا فرزندان به وجود می آورد، که آن را عمدتا در سه قسمت می توان خلاصه کرد:

۱ - مشکلات عاطفی - بدون شک مرد و زنی که سالها یا ماهها با یکدیگر زندگی کرده اند، سپس از هم جدا می شوند، و از نظر عاطفی جریحه دار خواهند شد، و در ازدواج آینده خاطره ازدواج گذشته، دائما آنها را نگران می دارد، و حتی به همسر آینده با یک نوع بدبینی و سوءظن می نگرند، آثار زیانبار این امر بر کسی مخفی نیست، و لذا بسیار دیده شده که این گونه زنان و مردان برای همیشه از ازدواج چشم می پوشند.

۲ - مشکلات اجتماعی - بسیاری از زنان بعد از طلاق شانس زیادی برای ازدواج مجدد، آن هم به طور شایسته و دلخواه، ندارند، و از این نظر گرفتار خسران شدید می شوند، و حتی مردان نیز بعد از طلاق دادن همسر خود، شانس ازدواج مطلوبشان به مراتب کمتر خواهد بود، مخصوصا اگر پای فرزندی در میان باشد، لذا غالبا ناچار می شوند، تن به ازدواجی در دهند که نظر واقع آنها را تاءمین نمی کند، و از این نظر تا پایان عمر رنج می برند.

۳ - مشکلات فرزندان که از همه اینها مهمتر است، کمتر دیده شده است که نامادریها همچون مادر، دلسوز و مهربان باشند، و بتوانند خلاء عاطفی فرزندی را که از آغوش پر مهر مادر بریده شده اند پر کنند، همانگونه که اگر زن سابق فرزند را با خود ببرد، در مورد ناپدری نیز این صادق است، البته هستند زنان و مردانی که نسبت به غیر فرزندان خود، پر محبت و وفا دارند، ولی مسلما تعداد آنها کم است، و به همین دلیل، فرزندان بعد از طلاق، گرفتار بزرگترین زیان و خسران می شوند، و شاید غالب آنها، سلامت روانی خود را تا آخر عمر از دست می دهند.

و این ضایعه ای است نه تنها برای هر خانواده بلکه برای کل جامعه، چرا که چنین کودکانی که از مهر مادر یا پدر، محروم می شوند گاه به صورت افرادی خطرناک درمی آیند، که بدون توجه تحت تاءثیر روح انتقام جوئی قرار گرفته و انتقام خود را از کل جامعه می گیرند.

اگر اسلام این همه درباره طلاق سختگیری کرده، دلیلش همین آثار زیانبار آن در ابعاد مختلف است.

و نیز به همین دلیل قرآن مجید صریحا دستور می دهد که هرگاه اختلافی میان زن و مرد پیدا شود بستگان دو طرف در اصلاح آن دو بکوشند، و از طریق تشکیل (محکمه صلح خانوادگی) از کشیده شدن دو همسر به دادگاه شرع، یا به مسأله طلاق و جدائی، مانع شوند. (مکارم شیرازی، تفسیر نمونه)

زن در جایگاه مادری و همسری می تواند با سازگاری که دارد از زمینه های طلاق و ایجاد اثرات مخرب آن بر خانواده جلوگیری نماید. از جمله انواع طلاق که متأسفانه نمود بیشتری در جامعه امروز داشته ، طلاق عاطفی است که به نوعی از طلاق گفته می شود که زندگی خانوادگی به یک زندگی هم خانگی تبدیل شده و عاطفه بین زن و شوهر از بین رفته است و این نوع طلاق زیر بنای طلاق خوانده شده و در طلاق عاطفی درصد زیادی از زوجها به دلیل ناپسند بودن طلاق در ذهن عموم یا به سبب داشتن فرزند، علی رغم نبود علاقه بین زوجین با یکدیگر زندگی می کنند و آمار دقیقی از این نوع طلاق نیست.

در بیانات رهبری به طور مستقیم به طلاق عاطفی اشاره نشده است، اما ایشان بارها نسبت به آسیب های طلاق عاطفی و لزوم توجه به نهاد خانواده تأکید کرده اند. ایشان به طور کلی طلاق را به عنوان آخرین راه حل و راهی ناپسند در اسلام معرفی کرده اند و بر اهمیت حفظ بنیان خانواده و تلاش برای حل مشکلات زناشویی تأکید دارند.

برای جلوگیری از ایجاد طلاق عاطفی از جمله راهکارهایی که آمده عبارت است از:

زوجین باید نیازها و خواسته های خود را به صورت واضح ابراز کنند.

در طول زندگی ابراز عشق و علاقه به یکدیگر را از یاد نبرند.

به نیازهای جنسی و عاطفی شریک خود توجه داشته باشند.

به هیچ وجه رفتارهای خیانت آمیز انجام ندهند.

از پنهان کاری و دروغ گویی خودداری کنند.

مهارت های خود را در رابطه زناشویی تقویت کنند و... (مقالات کلینیک مغز و اعصاب)

۳- اعتیاد:

اعتیاد مبحث گسترده ای دارد، آنچه در این مقاله به آن پرداخته می شود نقش زن در جایگاه مادری و همسری در کاهش آسیب اجتماعی به نام اعتیاد فرزندان یا همسر از نگاه اندیشه قرآنی امام خامنه ای است. لذا در توضیح این مطلب باید مجدد به نقش زن به عنوان مادر و همسر اشاره داشت که یک نقش بنیادی است. آمار زیادی از مردانی گزارش می دهد که یکی از علل اعتیادشان، به علت اختلافی است که با همسرشان داشتند و به خاطر نبود محبت از جانب همسر به اعتیاد سوق داده شدند و به سختی یا

هیچ وقت نتوانستند از این بیماری و آسیب نجات پیدا کنند. در مورد فرزندان نیز یکی از علل، نبود مادری با محبت و با توجه نسبت به فرزندان در خانه است که با عدم آگاهی و عدم توجه به فرزند به جای اینکه او را در دامن پر مهر خود در آغوش بگیرد، ناخواسته او را در آغوش اعتیاد می اندازد و به جای حمایت و نجات فرزند آلوده به مواد مخدر، تیرهای بی محبتی و سرزنش ها به سوی او شلیک می کند.

اما مادر و همسری نمونه که الگوی او حضرت زهرا (سلام الله علیها) باشد با تاسی از سیره معصومین (علیهم السلام) می تواند به جای سرزنش خود یا دیگران، با آگاهی به دنبال راه درمان و برگردان آرامش و سکینه در کانون گرم خانواده باشد. با صبوری و مهربانی زخم های کهنه را درمان نماید.

امام خامنه ای اعتیاد را در بین جوانان به عنوان یکی از آسیب های اجتماعی و سیاست استعمار دانسته و می فرماید:

"غرق کردن نسل جوان در فسادهای گوناگون و اعتیاد به مواد مخدر و سکر آور یک سیاست پیاده شده استعمار و استکبار است" (بیانات رهبری ۱۳۹۱/۵/۱۰)

از جمله مواردی که در بحث اعتیاد می توان به عنوان یکی از آسیب های اجتماع امروز دانست، "اعتیاد به فضای مجازی" است.

اعتیاد به فضای مجازی به معنای استفاده مداوم و غیرقابل کنترل از اینترنت، شبکه های اجتماعی، بازی های آنلاین یا سایر محتوای دیجیتال است که به حدی می رسد که زندگی فرد را مختل می کند. این اختلال روانی می تواند منجر به افت تحصیلی، کاهش بهره وری شغلی، انزوا و مشکلات جسمی و روحی شود.

امام خامنه ای به کاهش ارتباط مستقیم والدین و فرزندان و جایگزینی حضور مجازی به جای حضور واقعی و افزایش انزوا و ضعف مهارت های اجتماعی در کودکان و گسترش اعتیاد به فضای مجازی را از جمله آسیب ها می دانند. مقام معظم رهبری تاکید کردند: «چون بحث به اصطلاح انس بچه ها با فضای مجازی، محسناتی دارد، عیوبی هم دارد. یکی از عیوبش منزوی شدن بچه ها در خانه است؛ وقتی که با

این تبلت و مانند اینها آشنا شدند، می‌روند سرگرم آن کار می‌شوند و از محیط خانه و خانواده در واقع به تدریج دور می‌شوند. باید به اینها توجه کنید و مراقبت کنید.

الان واقعاً فضای مجازی، یک بخش حقیقی از زندگی مردم شده؛ حالا دولت الکترونیک و از این قبیل که به جای خود محفوظ است - شکی نیست اما آنچه عرض من است و من روی آن تکیه می‌کنم این است که فضای مجازی بدون اختیار ما، از بیرون از اختیار ما دارد مدیریت می‌شود؛ بحث این است.»

رهبر انقلاب بیان کردند: «فضای مجازی یک چیزی نیست که آدم بتواند مثل یک آب روانی هر جور که می‌خواهد از آن استفاده بکند؛ دیگران دارند این آب را به یک سمتی که خودشان می‌خواهند هدایت می‌کنند؛ آنها دارند این فضا را مدیریت می‌کنند. خب وقتی که ما می‌دانیم کسانی از بیرون دارند فضای مجازی را - که ما هم دست‌اندرکار آن هستیم و مبتلا به ما است - هدایت و مدیریت می‌کنند، ما نمی‌توانیم در مقابل آن بی‌کار بنشینیم.» (بیانات رهبری، شهریور ۱۳۹۹)

راهکارها

اعتیاد به فضای مجازی را می‌توان با نقش مادری و همسری به حداقل خود رساند، زن در خانواده می‌تواند با سرگرم کردن افراد خانواده به خوردن غذای خوشمزه یا کمک گرفتن از آنها در تغییر دکوراسیون منزل یا اشتن برنامه با جایگزینهای صحیح با توجه به گروه سنی فرزندان و انجام مسئولیتها توسط آنها و با شوخ طبعی و اخلاق خوبی که دارد به ایجاد فضای صمیمی و گفتگو در خانواده نقش کلیدی را ایفا کند.

همچنین مادران باید آگاهی و سواد رسانه ای خودشان را افزایش بدهند تا بتوانند بهتر از گذشته این فضا را مدیریت نمایند، تعیین زمان محدود برای استفاده کودکان از فضای مجازی و نظارت مستمر و انتخاب محتواهای مناسب نیز یکی دیگر از اقدامات لازم از طرف مادر در کاهش آسیب های فضای مجازی معرفی می شود.

نتیجه گیری:

نقش زن در جایگاه مادری به ویژه در تربیت فرزند، جایگاه بی بدیل و اساسی در شکل دهی به آینده فرد و جامعه دارد. قرآن کریم ضمن آیه قو انفسکم و اهلیکم نارا (آیه ۶/تحریم) به مسئولیت سنگین والدین و مادر اشاره دارد، روایات متعددی از جمله روایتی از پیامبر (صلی الله علیه و آله وسلم) (احبوا الصبیان و ارحمهم؛ فرزندان خود را دوست بدارید و به آنها مهربانی کنید) (کلینی). نتیجه ابراز محبت مادر به فرزندان و احترام به آنها، این می شود که سخنان و تعالیم مادر در فرزندان اثر مثبت خود را گذاشته و فرزند نیز احترام و اهمیت دادن به مادر و دیگران را تمرین کرده و می آموزد. و بالطبع نقش مادر در کاهش آسیب های اجتماعی نیز روشن می شود. بیانات امام خامنه ای نیز همگی بر اهمیت این نقش کلیدی تاکید داشته و تربیت مادر را اساس اخلاقی و اجتماعی و معنوی دانسته اند.

تاثیر تربیت مادر از طریق محبت، آموزش دینی و اخلاقی و فراهم کردن بستر امن و عاطفی برای رشد فرزند، نقش اصلی را ایفا می کند. اهمیت نام مادر، به ویژه در سنت اسلامی که فرزندان به نام مادر شناخته می شدند، گواهی بر ارزش والای جایگاه مادری است.

بر اساس آیات قرآن، احادیث و تاکیدات مقام معظم رهبری، ضرورت دارد که خانواده، جامعه و نظام های حمایتی، شرایطی را برای مادران و همسران فراهم کنند تا بتوانند این مسئولیت حساس و خطیر را به خوبی ایفا کرده و با افزایش سواد رسانه ای، داشتن امید به زندگی و آینده ای بهتر برای خود و فرزندان، در ارتقاء کیفیت تربیت و به حداقل رساندن آسیب های اجتماعی، ایشان را یاری دهند. و باید خاطر نشان ساخت که حفظ و تقویت جایگاه مادر در تربیت فرزند نه تنها به بهبود خانواده کمک می کند، بلکه آینده ای روشن تر و جامعه ای سالم تر را تضمین می نماید.

والسلام علی من التبع الهدی

فهرست منابع :

*قرآن کریم

۱. ابن منظور الأنصاری الرویفی ، جمال الدین ، لسان العرب، انتشارات دارصادر، بیروت، ۱۴۱۴ه
ق
۲. پایگاه تفسیر روایی تفسیر اهل بیت علیهم السلام، ج ۱۶
۳. جوهری، ابو نصر، صحاح تاج اللغة و صحاح العربیه، محقق احمد عبدالغفور، بیروت، ج ۴، ۱۳۳۳ه
ق
۴. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، دانشگاه تهران، چاپ اول، ۱۳۷۷ه ش
۵. جوهری، اسماعیل بن حماد، الصحاح، محقق احمد عبدالغفور عطار، بیروت ، دار العلم
للملایین، چ ۳، ج ۴، ۱۴۰۴ه ق
۶. حر عاملی، محمد بن حسن، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه ، نشر موسسه ال
البیت علیهم السلام لاحیا التراث...، قم، چ ۳، ج ۲۲، ص ۱۷ق، ۱۴۱۶ه ق
۷. عمید، حسن، فرهنگ عمید، انتشارات امیر کبیر، تهران ۱۳۶۳ه ش
۸. قرائتی، محسن، تفسیر نور، مرکز فرهنگی درسهای از قرآن، تهران، چ ۱، ۱۳۸۸ه ش
۹. کلینی، محمد بن یعقوب، ۳/۵۴/۶، دار الکتب الاسلامیه ، تهران ، چ ۵، ج ۶، ۱۳۶۳ه ش
۱۰. معین، محمد، فرهنگ معین، انتشارات زرین، چاپ سوم، ۱۳۸۶ه ش
۱۱. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، جمعی از نویسندگان، دارالکتب الاسلامیه، تهران، چ ۱، ج ۲۴،
۱۳۷۱ه ش